

ISSN 2367-7031 / www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 13 / 2016 / 100 ГОДИНИ ОТ „ПРЕОБРАЖЕНИЕТО“ НА ФРАНЦ КАФКА

URL: http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2016/11/Maja-Razbojnikova-Frateva_Dynamics.pdf

Динамики на семейната констелация в разказа „Преображението“ от Франц Кафка

Майа Разбойникова-Фратева

Резюме: Тръгвайки от характеристиките на специфичния начин на разказване, статията изследва напреженията между разказваните събития и тяхната оценка и тълкуване и скритото зад разказа в 3. л. присъствие на един преживяващ и същевременно коментиращ Аз. В реконструкцията на миналите метаморфози в семейството и в старателното игнориране на протичащите в момента промени става видима връзката между саможертвата и включването във властовия ред на семейството. Динамиките в семейната констелация са начинът на текста да разобличи както илюзорното разглеждане на семейството като източник на безгранична любов, така и участието в неговите осуеотяващи любовта механизми. Метаморфозата на Грегор Замза предотвратява окончателното му абсорбиране от властовия модел на семейството. Единството на скритото и двойствено Аз позволява да разгледаме преображението му като неизбежно и то не само поради факта, че Грегор натоварва семейството с очаквания, които то не може да изпълни, но и защото осъзнава противоречията на съществуването си в него, с което вече заявява необходимостта на изключването си.

Ключови думи: ситуация на разказване, семейство, саможертва, власт, метаморфози

Майа Разбойникова-Фратева, дфн, е професор по немскоезична литература в Катедрата по германистика и скандинавистика към СУ „Св. Климент Охридски“. Има множество изследвания и публикации върху немскоезичната литературата на XIX, XX и XXI век. Научните ѝ интереси са в областта на *gender studies*, *men's studies*, биографична литература, литературна памет, интеркултурност, транскulturност, съвременност на текста и др. Адрес за връзка: majafrateva@uni-sofia.bg

Вече повече от сто години литературоведите се опитват да обясняват творчеството на Франц Кафка или поне да обосноват, защо енигмата е негова неизменна характеристика. Интерпретациите следват една след друга и разказите на Кафка са любим пример за онагледяването ефектите и ползите от различните литературоведски методи.¹ Анц отбелязва, че всеки може да открие своя Кафка, „Кафка, който философства като Киркегор, мисли като Хайдегер, описва отчуждението като младия Маркс, психоанализира Едиповия конфликт като Фройд, прозира в механизмите на властта като Фуко или разрушава метафизичния смисъл като Дерида.“² Периодично се издават „Наръчници“³ върху Кафка, които се стараят да обобщят и вкарат в по-обща направления проучванията с цел да се улесни научната добросъвестност на прииждащите нови поколения специалисти и почитатели на Кафка. В неговия случай научната добросъвестност наистина е поставена пред огромно изпитание: Запознаването с литературата по въпроса би могло да запълни години, а и с неизбежния си *déjà vu* ефект да разсее доста изследователските амбиции и плам. Кафка обаче продължава да въздейства и предизвиква по начин, който кара научната добросъвестност да прилича на излишен педантизъм. Смътното припознаване на някаква лична опитност и поражданото от текстовете на Кафка желание за тълкуване обяснява според Адорно неустоимата им привлекателност. Ето как той обяснява въздействието на тази проза:

Всяко изречение казва „Тълкувай ме!“ и всяко изречение се опълчва срещу подобен опит. Всяко извиква реакцията „Така е!“ и предизвиква въпроса „Откъде ми е познато всичко?“, това déjà vu намира обяснението си в перманентността. [...] Сред предпоставките за въздействието на Кафка не най-маловажната е тази, че контемплативната връзка между текст и читател е разрушена из основи.⁴

Тъкмо тези два повтарящи се ефекта обаче създават една повече „фалшива“ популярност на автора, изградена най-вече върху превръщането му в „Бюро Справки“ за някаква вечна, а-хронична или, обратното, настояща и конкретна ситуация на човека, като точно тази превратна популярност прикрива „с пъргаво многознайство самия скандал,

---

¹ Срв. напр. К.-М. Bogdal (Hg.), *Neue Literaturtheorien in der Praxis. Textanalysen von Kafkas „Vor dem Gesetz“*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1993; Oliver Jahraus, Stephan Neuhaus (Hg.), *Kafkas „Urteil“ und die Literaturtheorie. 10 Modellanalysen*. Stuttgart: Reclam, 2002.

² Thomas Anz, *Franz Kafka*. München: Beck, 1989, 3.

³ Вж. в библиографията.

⁴ Theodor Adorno, „Aufzeichnungen zu Kafka“ [1953], *Gesammelte Schriften, Bd. 10/1*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977, 255. Преводите на цитатите от Адорно са мои, на места в твърде обяснителен режим, тъй като се превеждат откъси извън цялостния контекст. Всички останали преводи на изследователска литература също са мои - М. Р.-Ф.

върху, който е изградено творчеството му⁵. Още в началото на своите „Записки върху Кафка“ Адорно отхвърля генерално по-голямата част от всичко писано до момента (до 1953 г., пред скоба от редиците на кафкаведите е изведен единствено Валтер Бенямин) и въпреки вътрешната си съпротивата спрямо желанието да добави още едно мнение към вече наличните излага наблюденията си.

Обстоятелството, че Кафка не може да бъде просто четен без паралелно да бъде мислен и тълкуван, прави всеки читателски акт уникален. Този вид общуване извън съзерцанието има сякаш правото и да нехае, че някой друг преди повече или по-малко време е имал или дори изложил някъде подобни мисли и преживявания. Всичко това беше казано, за да оправдае осмеляването за поредно взирание в конкретния текст на „Метаморфозата“.

С пълното съзнание за неизбежността на раздвояването⁶ при четенето на Кафка за отправна точка ще вземем онова отдавна забелязано и описано изместване на перспективата на разказване, особено очевидна в третата част на разказа. До този момент сякаш господства персоналната ситуация на разказване (по традиционната класификация на Щанцел⁷, по Жанет бихме могли да говорим за вътрешна фокализация), при която разказвачът, използвайки вътрешния монолог и т.н. „преживяна реч“ (*erlebte Rede*)⁸, показва на читателя света през погледа на преобразования Грегор Замза. Известният познавач на Кафка Хартмут Биндер детайлно разглежда функцията на избраната форма на разказване, комбинирана с 3 л. ед. ч.⁹, и обобщава последиците от този избор:

---

⁵ Пак там, 254.

⁶ „Който остане в историята, навлиза в здрачна зона, без дори да я забележи, а който се придържа към значението, не може да навлезе в здрачната зона, защото значението е само неин отблясък, издаващ съществуването ѝ. Двата читатели няма да се срещнат никъде, човек е ту единият, ту другият и разбира винаги повече или по-малко от необходимото. Истинският прочит остава невъзможен.“, Maurice Blanchot, „Beim Lesen Kafkas“ [1945], *Von Kafka zu Kafka*, übers. von Elsbeth Dangel. Frankfurt Main: Fischer, 1993, 57 (превод на български от немския текст).

⁷ Franz Stanzel, *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht: 1991, 285-299, особено 289; също 252 и сл.

⁸ Преживяната реч (при Pascal Roy “free indirect speech“ – *The Dual Voice*, Manchester 1977) представлява според Щанцел „смесването на външната и вътрешната перспектива“ (пак там, 178), „заразяване на езика на разказвача с езика на фигурите, вид индиректен цитат“ (пак там, 249). Преживяната реч по принцип маркира превръщането на аукториалната в персонална ситуация на разказване и абсорбирането на разказвача от фикционалния свят на текста. В немски текст преживяната реч е отчетливо видима, тъй като е разказана в индикатив, 3 л. ед. ч., обикновено в претеритум, докато непряката реч обикновено е в конюнктив.

⁹ Тук е важно да припомним, че от значение е не толкова граматичният род, използван в разказа, а мястото на разказвача в или извън фикционалния свят. (Срв. Franz K. Stanzel, *Theorie des Erzählens*, 71.)

*При тези предпоставки носителят на перспективата не може да бъде наблюдаван отвън, а останалите фигури не могат да бъдат наблюдаване отвътре. Резултатът: Подходът наистина позволява директен достъп до мисловния и емоционален свят на героя, но не и във вътрешния свят на околните му.*¹⁰

Според Биндер присъствието на персоналния разказвач е налице в целия разказ, макар че се наблюдават някои нарушения.¹¹ Трябва да уточним обаче, че след като обаче слугинята изхвърля безжизненото тяло на Грегор, разказът се връща при инстанцията на разказвача, който вече е от друг по-скоро аукториален¹² тип и който го приключва с описанието на новото щастие на семейство Замза.

Внимателният прочит ще ни убеди, че освен изключенията според Биндер и този най-очевиден преход между две перспективи, в разказа се осъществява една необичайна двойственост вътре в самата персонална ситуация с характерната перспектива от позицията на Грегор. Най-често тази двойственост е видима в очевидното разминаване между това, което Георг наблюдава/ преживява и собственото му тълкувание (осъществено често в простото назоваване) на видяното/ преживяното. Цялата сложност и нюансираност в начина на разказване отвежда друг изследовател, Йозеф Фогл, до абсолютно разколебаване в използването на традиционните литературоведски категории и радикално преосмисляне на въпроса „Кой или какво говори в разказа?“. Фогл заключава, че в него „липсват както единството, така и сигурността, които обикновено разказвачът ни предоставя, липсва също и онова централно Аз, което пък гарантира видимостта на иманентната за текста действителност“.¹³

Разказът според него представя чуждия поглед, който сам е наблюдаван и наблюдаващ. Един скрит Аз в текста се приплъзва и скрива зад използваната форма „Той“. „Той“ е анонимен герой, използван, за да маркира отдалечеността на Аз-а спрямо самия себе си.

---

¹⁰ Helmut Binder, *Kafkas ‚Verwandlung‘. Entstehung, Deutung, Wirkung*. Frankfurt am Main, Basel: Stroemfeld, 2004, 211. В типологичния кръг на Щанцел именно тази ограниченост на перспективата маркира прехода от персоналната ситуация на разказване към Аз-ситуацията, носен от увеличаващия се обем на вътрешния монолог в текста.

¹¹ Като пример посочва сцената с разчистването на стаята на Грегор, в която за момент разказът се води от перспективата на майката.

¹² Сузане Каул подчертава, че до смъртта на Георг персоналният разказвач не знае нищо повече от него, но разминаването, на което обръщаме внимание тук, води тъкмо в обратна посока: Разказвачът сега има поглед върху цялата ситуация, използва външната перспектива и вече очевидно не е част от света на семейството. Срв. Susanne Kaul. „Die Verwandlung“, *Einführung in das Werk Franz Kafkas*. Darmstadt: WGB 2010, 113.

¹³ Joseph Vogl. „Vierte Person. Kafkas Erzählstimme“, *Deutsche Vierteljahrszeitschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 68:4 (1994), 749.

Във всеки случай би могло да се каже, че особенният начин на писане на Кафка създава текст, в който разказващият дискурс съдържа и елементите на разказвания дискурс и представлява смесица от пряка и непряка реч; в артикулираното слово едно Аз непрестанно говори зад маската на Той, а говоренето на лицето се манифестира в говоренето на разказвача си.¹⁴

Третото лице (Той) маркира отстоянието на разказващия Аз спрямо себе си и така позволява сливането на два различни субекта в нещо, което Фогл нарича „4. л.“. В крайна сметка „няма никакво преображение, просто един променен Аз бива инсцениран в дистанцията спрямо себе си“¹⁵.

Моментът на забелязаната двойственост дори когато персоналният разказвач е формално кохерентен и последователно води разказа от погледа на Грегор позволява да приемем тезата на Фогл и да обясним чрез скрития неидентичен Аз подмолно течащото разминаване, паралелното утвърждаване и отхвърляне на наблюдаваното, двойствената оценка на ситуации, реплики, действия на заобикалящите Грегор фигури. Тези разминавания започват още с констатацията за настъпилата метаморфоза в тялото му и намерението да се хвърли в утринните си ритуали и да хване следващия влак и се разгръщат в наблюдаваните действия на членовете на семейството и претърпяваните от самите тях метаморфози. От момента, в който Грегор с усилия отвърта ключа на стаята си с уста и се появява пред погледите на семейството и прокуриста, крайното решение за състоялото се преображение е предоставено на външни инстанции – семейството и работодателя и сякаш все още може да бъде обявено за невалидно и неслучило се:

Той действително искаше да отвори вратата, действително да се покаже и да поприказва с прокуриста; жадуваше да узнае какво биха казали при вида му другите, които сега го викаха толкова настойчиво. Ако се изплашат, то Грегор нямаше да носи никаква отговорност и можеше да бъде спокоен. Но ако посрещнат всичко спокойно, тогава и той не ще има никакво основание да се вълнува, и можеше, ако побърза, в осем часа наистина да бъде на гарата.¹⁶

Ако външният свят го приеме, то метаморфозата би била невалидна. Така преобразението на Грегор е заложено от самия него като изпитание и проверка – на самия

---

¹⁴ Пак там, 752.

¹⁵ Пак там, 756. Тези констатации на Фогл са възприети и от Клаудиа Олшлегер, която разглежда Грегор Замза като говорещ и обговарян Аз, наблюдаван отвътре, но и отвън. Гласът на разказвача, подчертава тя, не е идентичен с Грегор Замза, въпреки че говори от неговата перспектива. Срв. Claudia Öhlschläger. „Protokoll einer Passion. Familiäre Gewalt und die tödliche Utopie ihrer Überwindung. Zu Franz Kafkas ‚Die Verwandlung‘“, *Jahrbuch für internationale Germanistik*, 33:2 (2001), 165.

¹⁶ Франц Кафка, „Метаморфозата“, *Метаморфозата и други разкази*, прев. Димитър Стоевски и др. София: Фама, 2011, 17. Използвам преводите на Венцислав Константинов и Димитър Стоевски, посочени в библиографията; всички следващи референции съдържат името на преводача.

себе си¹⁷ и на външния свят. С това решение той не само делегира правата за дефинирането на състоянието си към околните, но също така съдбовно се ситуира в тази външна система, в която заема основно позицията на син и брат.¹⁸ Професионалната среда, представлявана от прокуриста, присъстващ на сцената и участващ в решението, присъства в разказа като неудовлетворителна и временна и е разглеждана през призмата на изхранването и функционирането на семейството, но не и като елемент на личностно осъществяване.

С оглед на тази важна роля, която разказът, т.е. и самият Грегор, приписват на фамилната среда, ще се съсредоточим върху наблюдението на отношенията между Грегор и семейството му, върху двойственото им описание в опит да разкрием причините за тази двойственост, тоест да измерим разстоянието между един разказващ и разказан Аз и заключеното в него (нежелано) знание. В резултат на по-горе описания ефект от избраната перспектива на разказване (Биндер), метаморфозата на Грегор е отчетливо видима през погледа отвътре и индиректно очертана през погледа отвън, докато метаморфозата на неговите близки може да бъде тълкувана главно през неговата перспектива и от тази гледна точка заложените в текста разминавания са толкова по-важни.

1. Жертвоприношения

Целият разказ съдържа в себе си описанието на функционирането на едно дребнобуржоазно семейство. Както отбелязва Мац, трудно бихме могли да си представим преобразението в едробуржоазна или аристократична среда¹⁹. Първоначалното разпределение на фигурите според Олшлегер е дуално: майката и бащата срещу брата и сестрата, докато финалната констелация представлява модерното семейно ядро от майка, баща и дъщеря, в което смуцаващият елемент вече е изключен, и добавя последните

---

¹⁷ Преобразението като изпитание е поддържана от Зокел теза, препращаща към няколко по-стари изследвания, като интерпретацията разглежда разказа като анти-приказка и пародия на популярната фабула на „Красавицата и звяра“. Срв. Walter H. Sockel. „Kafkas ‚Verwandlung‘: Auflehnung und Bestrafung“, *FranzKafka. Wege der Forschung*, hg. von Heinz Politzer. Darmstadt: WBG, 1973, 267-285.

¹⁸ Тази реакция на Грегор Клаудиа Олшлегер тълкува по следния начин: „Още тук става ясно: разказът индицира смущение на семейния ред, който настоява за възстановяване на статуквото.“ (Claudia Öhlschläger. „Protokoll einer Passion“, 167)

¹⁹ Wolfgang Matz. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer.“ Motive zu einer Lektüre von Kafkas ‚Verwandlung‘, *Text und Kritik. Sonderband. Franz Kafka*, hg. von Heinz Ludwig Arnold, VII/1994, 77.

триангуларни отношения към предхождаща поредица от такива.²⁰ Пред читателя се разгръща

[з]лочестата семейна структура, която става видима след метаморфозата на Грегор и е изградена парадоксалното преплитане на любов и икономика, на емоционално отношение на близост и рационално-целево прагматично мислене. [...] Семейството е сцена на нормативното поставяне на граници там, където успоредно с това става дума и за пораждането на безграничната любов.²¹

Първата част на разказа прави очевидно усилието на Грегор да мисли най-близкото си обкръжение като хармонично цяло, сплотено от обич и грижа един за друг. Той нееднократно заявява обичта си към родителите и сестра си, воден от тази си любов, осигурява материалния живот на семейството си, очевидно жертвайки собствените си склонности и желания. Работата и професионалната среда не го удовлетворяват, отношението спрямо него във фирмата му се струва несправедливо, но всички жертви си заслужават усилието, щом са принесени в името на любимите хора. Към любовта се добавя и синовният дълг да изплати натрупаните задължения на семейството.²² Формулирани са обаче и желанието, и надеждата на Грегор един ден да печели само за себе си и да отхвърли бремето на семейството.²³ Двойственото говорене на текста съответства на противоречивите сигнали за същността на семейството, в което се разиграва преображението. От една страна, неговата ограниченост до основната схема от родители и деца създава предпоставката за повишено значение на емоционалните ценности. От друга, в него се разиграва „вторичната патриархалност“, която настоява на традиционните патриархални отношения, изгубили своето основание още с отпадането на семейното стопанство.²⁴ Макар че семейството отдавна се развива по посока на растяща самостоятелност на своите членове, то в случая на семейство Замза нещата не стоят точно така. По-скоро тази семейна среда доказва тезата за непостижимото партньорство в рамките на семейството и в отношението между родители и деца: „Като социална форма, която трябва да гарантира сигурност и закрила, семейството винаги ще произвежда

---

²⁰ Взаимодействието на различни по вид триъгълници в отношенията е използвано в анализа на Олшлегер и заимствано от Делюз и Гатари. Срв. Claudia Öhlschläger. „Protokoll einer Passion“, 172.

²¹ Пак там, 170.

²² Както отбелязва Мац, в този аспект разказът не достига измерението на трагичното, става дума просто за останали финансови задължения след фалита на бащината фирма. Срв. Wolfgang Matz. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer“, 78.

²³ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 9.

²⁴ Срв. Michael Mitterauer, „Die Entwicklung zum modernen Familienzyklus“, *Vom Patriarchat zur Partnerschaft*, hg. vom Michael Mitterauer, Reinhard Sieder. München: Beck, 1991, 98.

властови отношения, като социална форма, пряко свързана със социализацията, по необходимост ще използва авторитета.²⁵ Конфронтирани сме с представата на Грегор, че като член на семейството следва и изпълнява задълженията си и в емоционален, и в икономически план, наслажда се, обаче, все по-често загатваното усещане, че въпреки непрестанните уверения в добронамереността на околните, Грегор не се чувства като любим син и уважаван стожер на семейството, че саможертвата му според него не получава нужното признание и благодарност. Странното му закъснение за работа предизвиква не толкова страх за състоянието му, колкото тревожност относно способността му да изпълнява функциите, гарантиращи месечната му заплата. Дори загрижеността на майката, чиито думи Грегор в новото си тяло поглъща с жаден слух, е доста неуместно инфантилизираща или театрална (пред прокуриста тя е функционално насочена към съхраняването на работното му място). Още тук патетичните коментари на Грегор към обикновените прояви на една дори нееднозначна загриженост, подчертават натрапчивото му желание му да формулира и утвърждава пред себе си семейната идилия и своята включеност в нея.²⁶ В началната сцена единствена Грете се осведомява за състоянието му. Бащата чука на вратата му – тихо наистина, но с юмрук, заинтересоваността му е налична, но същевременно изискваща и скрито заплашителна. Разсъжденията на Грегор все повече очертават самовъзприятието му като жертва в името на семейството, приемана и понасяна с надеждата да получи емоционална оценка, любовно обезвъзмездяване за този акт. В първата част на разказа за Грегор логично непрестанно се пораждаат и угасват кратки надежди, насочени именно към получаване на доказателства за признание, подкрепа и безрезервна обич: надежда, че семейството няма да отвори вратата на прокуриста, след като още не знае какво става с Грегор²⁷, че сестра му ще се появи и ще поеме риска да отклони вниманието на този „фустопоклонник“²⁸, че

---

²⁵ Michael Mitterauer, „Funktionsverlust der Familie“, München: Beck, 123.

²⁶ След като Грегор очевидно се успива, на вратата почуква майка му: „- Грегор! – долетя до него; беше майката. – Седем без четвърт е. Нали щеше да заминаваш? Този ласкав глас!“ (Франц Кафка, „Преображението“, *В наказателната колония*, прев. Венцислав Константинов. София: Сиела, 2010, 63) Преводът на Венцислав Константинов съответства на високата степен на патос и сантиментална разчувстваност („Die sanfte Stimme!“- 115) в немския текст.

²⁷ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 13.

²⁸ Пак там, 22, както и във Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 75.

майка му ще го погледне, без да припадне, че може да получи помощ²⁹, че някой ще му докаже, че метаморфозата не се е случила, В контекста на това очакване семейството да функционира като източник на безрезервна любов и хармоничен емоционален баланс метаморфозата на Грегор изглежда като радикализиране на изискването му за емоционално признание, оценка, обич и подкрепа. Залогът в този експеримент е възможността преображението да не се състои, да бъде елиминирано в семейната идилия. Случва се обратното, източникът на безрезервната любов в семейството пресъхва пред изпитанието, дори сестрата не се намесва в защита на брат си и сцената завършва с прогонването на Грегор обратно в стаята. В присъствието на прокуриста семейството е призвано да функционира като пресечна точка между „родителската любов и обществената социализация“³⁰, но именно в това то се проваля.

Грегор, който освен че вече очевидно няма да изпълнява икономическия си дълг, дори и визуално се е отдалечил от фотографията на стената³¹, става източник на усещания и афекти, за които имагинираният семеен модел привидно не предлага сцена – отвращение, страх, гняв. Без да получи желаните доказателства за любов, опознавайки условното ѝ съществуване в семейството, Грегор започва да се отдалечава от себе си и човешката си същност, а погледът му през откритата врата, водещ от мрака към светлината в стаята на родителите продължава да защитава и същевременно да разобличава образа на хармоничното семейство, което го обича, грижи се за него и страда заради него.

---

²⁹ Че Грегор сам не вярва особено във възможността това да се случи, подсказва ироничната му усмивка, при мисълта, че баща му и още някой би могъл да му се притече на помощ в опитите му да напусне леглото си. Срв. 13.

³⁰ Към факта, че семейството в разказа на Кафка напълно дементира онази положителна конструкция от изследването на Донзело „Редът на семейството“, насочва Олшлегер (Claudia Öhlschläger, „Protokoll einer Passion“, 170f.). Развитие на семейството, започнало в първата трета на XIX век, и довело до превръщането му в „инструмент за политически контрол и икономическо регулиране, необходим за подчиняване на градския пролетариат“ (Мишел Фуко, „Волята за знание“, *История на сексуалността*, т. I. Плевен: ЕА, 1993, 165) съвсем не предполага очакванията, които Грегор има.

³¹ „Точно на отсрещната стена беше окачена фотография на Грегор, направена през време на военната му служба: подпоручик, който с ръка на сабята и безгрижна усмивка изискваше уважение към осанката и униформата си.“ (Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 20.) Тази фотография е и отражение на идеала на семейството за сина, ориентиран към идеалите за мъжественост на епохата. Неслучайно родителите са окачили на стената точно тази снимка, показваща Грегор в съответствие с този идеал.

2. Реконструкции и метаморфози

Зад изумителните детайли на свикването с новото тяло и битие на насекомо е насложена реконструктивна материя, която ни кара да предполагаме превращението на Грегор не като тайно желание за социално или психотично бягство, към което ни насочват и множество интерпретации, а като последна и радикална възможност да получи от семейството си доказателство за любов, но също така ни дава възможност да хвърлим поглед към другите метаморфози, *предхождащи* Метаморфозата.

Липсата на любов и признание, която Грегор усеща и подлага на радикална проверка, са еднозначно заявени във втората част на разказа. Аранжирал се към новото си битие, Грегор наблюдава събитията в семейството и разказът следва очерталата се линия на реконструктивно възкресяване на миналото: „Както семейството, така и той просто свикнаха с това: те приемаха парите с благодарност, той ги даваше на драго сърце, но предишната особена топлина беше изчезнала. Само сестрата все още беше привързана към Грегор [...]“³² Мислите на Грегор очертават преживения прелом в отношенията в семейството и той е нанесен точно там, където се е състояла първата метаморфоза на семейния модел, точно в момента, в който е осъществен властови преход от бащата към сина. Грегор се е придвижил от позицията на маргиналност и подчиненост към центъра на властта в семейството. По силата на обстоятелствата, но и по силата на биологично обусловената генерационна смяна той е поел грижата за родителите и сестра си и с това се е превърнал в централна фигура, заел е мястото на бащата като източник на финансови средства и благосъстояние. Приобщаването му към традиционната властова организация на семейството е преживяно от Грегор с таен патос и ликуване, които разкриват обратната страна на личното жертвоприношение:

Ето защо по онова време той бе заработил с необикновена жар и скоро дребният търговски помощник бе станал търговски пътник, а той, естествено, имаше съвсем други възможности за припечелване и неговите успехи в работата под формата на комисиони незабавно се превръщаха в налични пари, които можеше да се сложат на масата у дома пред удивеното и щастливо семейство. Хубави времена бяха тогава и след това те вече никога не се повториха, най-малкото не с такъв блясък [...].“³³

---

³² Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 31.

³³ Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 84.

Грегор като жертва на семейството е имал своя миг слава, помрачен от емоционалния дисбаланс и от привикването към новата/ неговата власт. Дискретното наслагване на вини върху стария Замза укрепва, от една страна, съзнанието на Грегор за саможертва в името на семейството, а от друга предварително прикрива включването и участието му в непроменения механизъм на властта. Тази първа метаморфоза на Грегор очевидно е съпътствана от метаморфоза и в позицията на бащата.

Сега става ясно обаче, че старият Замза всъщност не се е примирил с новата си зависимост от сина и метаморфозата му е по-скоро мимикрия. Действията му, а и непрестанната склонност към физическа саморазправа с Грегор подсказват, че властовото изместване не е било доброволно.³⁴ Грегор отказва да тълкува стълкновенията като ответна реакция в борбата за властта в семейството, а възприема като загрижените реакции на обичайния баща.³⁵ Наблюдавайки от стаята си, научава, че въпреки фалита бащата разполага със скрити авоари, че не всички предоставяни от самия него пари са харчени, а просто спестявани от бащата. Чрез премълчаване и измама старецът си е гарантирал малко скрита независимост. В тези властови и икономически механизми са заложили отношенията на недоверие и студенина, помрачили радостта на Грегор от новото му положение.

В двойствеността на разказа стават видими самовъзприятието на Грегор като жертва на семейството, но също така и включването му в модела на властта, което му позволява на свой ред да моделира семейството, да налага определени отношения и да ги подразбира като нормални и естествени, игнорирайки момента на изключване на останалите членове на семейството от вземането на решения. В концепцията на Грегор бащата и майката имат право на обезпечена, спокойна и безперспективна старост, протичаща отвъд някакви очакванията за радостни промени и събития, бащата може да се наслаждава на грижите на жена си и дъщеря си, но в ролята си на почти сенилен възрастен мъж, а сестрата има право на онова щастие, което Грегор е намислил за нея. Той избира и

---

³⁴ Мац обръща внимание на несъществуващата семейна идилгия, разрушена още преди метаморфозата на Грегор: „Обръщането на йерархията е разрушило емоционалните връзки в семейството: За бащата също е било унизително да загуби традиционно отредената си роля на стожер на семейството и да я отстъпи на сина си.“ (Wolfgang Matz. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer“, 79)

³⁵ Именно в отказа на Грегор да разширява тълкувателния си хоризонт някои изследователи виждат и главната му вина, като задвижват основния тълкувателен модел, според който превращението е наказание за неосъзната вина.

жилището на семейството, а под формата на коледна изненада смята да реши бъдещето на Грете. Поемайки всяка грижа, лишава останалите от право на глас и може би сам ги тласка по пътя на лъжата и измамата, които да им гарантират някаква форма на независимост.³⁶ Грегор съзерцава продукта на своите грижи и е възхитен от постигнатото.³⁷ Жертвайки се за другите, Грегор ги е превърнал в заложенници на нежната си грижа, ето това е напълно реконструираната във втората част на разказа изходна ситуация, в която се разиграва драмата на преображението. Всичко това добавя различен нюанс към разглеждането на разказа в контекста на конфликта син-баща като симптом на опита на индивида да се изплъзне от авторитарните властови конструкции. Описаният от Олшлегер механизъм на двойната свързаност с бащата³⁸ като бягство и необходимост от него може да бъде разширен с факта на прякото включване и участие на Грегор в механизма на властта. По силата на семейните и биологични закони преди момента на преображението той е на път да заеме мястото на бащата. Авторитарният бащин контрол е заменен от синовната грижа, но ефектите на подчинение остават същите и това не може да бъде пренебрегнато. В този смисъл превращението на Грегор в насекомо е радикално възпрепятстваното повторение и продължение на ролята на бащата. Знание за двойствената същност на жертвата и неизбежното заемане на мястото на бащата, превръщането в баща позволяват в преображението да се търси един съвсем различно мотивиран стремеж към бягство.

3. Желани заблуди

Разкритието на семейните лъжи изпълва Грегор с привидна, рационална радост. Другата гледна точка, съзнанието, че е бил мамен и съзнателно отдалечаван от мига на изплащането на дълга и собственото си освобождение, присъства, но бива изтласкана на заден план: „сега обаче несъмнено беше по-добре така, както бе постъпил

---

³⁶ Коблик, който разглежда разказа през призмата на вината на сина, подчертава: „Вината му се крие в любовта към близките. Любовта отнема на обичаните хора, свободата, индивидуалността. В момента, в който Грегор в любовна загриженост поема и започва да издължа семейството, той не им дава възможност да бъдат себе си.“ (Helmut Kobligh. „...ohne dass er etwas Böses getan hätte, 395) Според Коблик невинното поведение на сина спрямо родителите и обратно е принципно невъзможно, Грегор мултиплицира вината си, като не разпознава нейната екзистенциална задължителност. В регистъра на раздвоеното говорене обаче вината на Грегор се измества на друго ниво и може да бъде търсена по-скоро в това, че той си дава сметка за последиците от собствената си саможертва за себе си и за останалите.

³⁷ „Какъв спокоен живот води нашето семейство.“ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 26.

³⁸ Срв. Claudia Öhlschläger. „Protokoll einer Passion“, 176.

бащата“.³⁹ Коментарите обаче разкриват зад привидната радост и изговореното разочарование и нещо трето: маскираната като безпокойство надежда, че семейството няма да се справи и още дълго ще усеща липсата му: Добре е, че парите ги има, но те не са достатъчно, някой трябва да припечелва за ежедневните нужди. Бащата е здрав, но стар човек, майката е немощната, сестрата е още дете. Ето в този момент всички би трябвало да усетят отсъствието на Грегор. Грегор се срамува в мрака на стаята си, защото не може да изпълни дълга си, но и може би защото изпитва тайно удовлетворение от това.⁴⁰ От тази двойствена перспектива върху събитията става ясно, че онова, което го тревожи в момента, е опасността от окончателното му изтласкване от центъра на семейството, но и от емоционалната му памет. Срещу ескалиращото лишаване от признание за усилията му и отхвърлянето на зависимостта от грижата и любовта му Грегор се съпротивлява в цялата втора част. От този момент нататък двойствеността на разказа разкрива, че Грегор е обсебен от желанието да вижда онова, което иска, и да игнорира настъпващите промени в членовете на семейството.⁴¹ Той проявява изненадваща привързаност към собствената си, скрита зад саможертвата, тайна власт.

Не може обаче да не забележи новата смяна във властовия център на семейството. Ревниво отрича ползите от завръщането на стария Замза на трудовото поприще, но е принуден да признае физическата сила и превъзходството на бащата в края на втората част:

И все пак, и все пак, нима този човек бе още бащата? Същият ли, който някога уморено се гушеше в леглото, когато Грегор тръгнаше на търговско пътуване; който при завръщането му някоя вечер го посрещаше по халат, седнал в креслото с високо облегало, и дори не бе в състояние да се изправи, та в знак на радост само вдигаше ръце [...]. Сега обаче той стоеше с изправена осанка; облечен бе в стегната синя униформа със златни копчета, каквито носят банковите прислужници; над високата твърда яка се образуваше масивна двойна брадичка; изпод рошавите рошави вежди черните очи гледаха живо и внимателно; обикновено разчорлените бели коси бяха сресани на безупречно прав път и блестяха от помада.⁴²

Поредната метаморфоза на бащата има отгънка на измама, тя му гарантира чисто физическото превъзходство на човешкото същество пред насекомото, описанието не

---

³⁹ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 32.

⁴⁰ Пак там, 33.

⁴¹ Поради това тезата на Зокел, че Грегор се примирява с отхвърлянето от семейството не може да бъде поддържана докрай. Сrv. Walter H. Sockel. „Kafkas ‚Verwandlung‘: Auflehnung und Bestrafung“, 269 и сл.

⁴² Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 94.

пропуска да отбележи, че социално бащата далеч не може да достигне нивото на сина си. Брутално заявената реконструкция на властовата констелация остава неприемлива за Грегор.

Законите на традиционния семеен модел налагат сина – необратимо част от общността – да не бъде отхвърлен, каквото и да струва това. Семейството се е примирило с нещастieto и функционира отново с цената на всичко в една от своите основни функции – да предлага подслон на болните и застрашени членове. По силата на дълга, не по силата на любовта, Грегор е търпян и зле обгрижван: „семеен дълг беше да се преглъща отвращението от него и да се търпи, само да се търпи“.⁴³ Семейството е достигнало до фазата на примирението и изчаква търпеливо естествения ход на събитията. То дори излага на показ страданието си като оставя вратата на стаята отворена. За Грегор тази демонстрация на причиненото от него нещастие е състрадателно приобщаване, възстановяване на старите привычки. В третата част на разказа той е погълнат от съзерцанието на страдащото семейство и упорито продължава да обвързва сегашните му неспогоди с отсъствието, а не с присъствието си, отричайки всяка способност на близките си да продължат да съществуват сносно и без него. Служебната униформа на баща му, като всяка униформа, символ на властта и наложения от нея ред, е оскърбителна за Грегор и той не пропуска да я оскверни и омаловажи: наблюдава спящия си баща и го свежда до съсипан от работа патриарх, а сакото на униформата му е осеяно с безброй петна.⁴⁴ Униформата е деградирана до домашен халат, а бащината нова власт в семейството е сведена до формалната власт на най-възрастния мъж в групата, лишена от традиционната си подплата. Старецът дреме в униформата и според Грегор се чувства неудобно, но спокойно.⁴⁵ Това некомментирано наблюдение е достатъчно двусмислено и трансферира непотвърдени сведения за състоянието на бащата, който вероятно наистина е изморен от работата си, но същевременно е възнаграден със спокойствието на самостоятелността, спасен от необходимостта да бъде благодарен. Майка си и сестра си Грегор също възприема основно като измъчени и отрудени, без да отдава значение на новите им занимания и интереси. По всякакъв начин омаловажава факта, че семейството все пак се

---

⁴³ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 44.

⁴⁴ С основание това наблюдение и описание може да бъде поставено под въпрос, тъй като влошаващото се зрение на Грегор е отдавна заявено.

⁴⁵ Пак там, 45, както и във Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 97.

справя и без него и многократно изтъква страданията и лишенията, предизвикани от отсъствието му от центъра на семейството. Образът на съсипаното от труд семейството запазва от перспективата на Грегор позицията му, гарантира му присъствие в отсъствието и същевременно продължава да поддържа илюзията за семейната любов, а също така обяснява тоталното му занемаряване: „Кой в това съсипано от труд, преуморено семейство би имал време да се занимава с Грегор повече, отколкото беше безусловно необходимо?“⁴⁶ Неопровержими са обаче и нотките на недоволство от занемаряването, които Грегор свързва с инфантилността на семейството, неспособно да вземе някои логични и правилни решения или да се организира по-ефективно. Косвено това отново подхранва представата за собствената му значимост в семейната структура. В мрака на стаята си Грегор е все по-ангажиран с това да игнорира собствената си излишност не като насекомо, а като човека, който е бил преди.

Превращенията на семейството са доказателството за илюзорността не само на емоционалната, но и на материалната му важност за семейството. Майката от самото начало демонстрира нерешителна и неутрална привързаност, оставаща без последици за Грегор. Нейната промяна е най-слаба и Грегор я вижда в почти комична светлина въпреки цялото си усилие да бъде почтителен и любещ син.⁴⁷ По-сложни са отношенията със сестрата. Последователно Грегор се старее да тълкува всичките ѝ жестове като знаци на любов (напр. подметнатите остатъци от храна на парче вестник), на внимание, на такт и дискретност.⁴⁸ В новата констелация на техните отношения сякаш и двамата трябва да научат нещо. Грегор научава колко е трудно да приемаш грижата и зависимостта си от другия. Като трансмисия в емоционалния обмен в тази ситуация той би желал да включи благодарността и страда, защото е лишен от възможността да я изрази. Благодарността се явява разменна монета в икономиката на семейството, която позволява до някаква степен запазване на достойнството. Присъствието ѝ може да остане незабелязано, но отсъствието ѝ поражда огорчение и може би озлобление, сам Грегор е изпитал тези чувства по

---

⁴⁶ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 46.

⁴⁷ При Мац може да бъде открита чудесна интерпретация на поведението на майката, която се завръща към бащата в новата ситуация. Срв. Wolfgang Matz. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer“, 80.

⁴⁸ Биндер също обръща внимание на пресилено предполагаемата добронамереност в действията на сестрата. Срв. Hartmut Binder. *Kafkas „Verwandlung“*, 225. И според Мац Грегор се старее да намери извинения и за най-унизващото го поведение на близките му. Срв. Wolfgang Matz. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer“, 82.

отношение на останалите. Фактът, че сестра му намира очевидно удовлетворение в това да изпълнява новата си роля в семейството като посредник между него и другите, постепенно започва да го озадачава. Освободена от опеката на брат си Грете разгръща организационен потенциал и решителност и излиза изцяло от представите му за себе си. Неговата любов по-скоро е утвърждавала стереотипа на семейната констелация, която работи с ролеви разпределения и така пренебрегва всякакви индивидуалните възможности и претенции.⁴⁹ Отношението на Грете към насекомото охладняват не само защото тя има много работа, както тълкува Грегор. За нея грижата за брат ѝ на свой ред се е превърнала в подстъп към промяната на положението ѝ в семейството. Неслучайно тя упорито настоява на правото си да бъде връзката между него и родителите и реагира с буен плач, когато майката си позволява да изчисти стаята му в третата част на разказа.⁵⁰ Грете опознава властта, която грижещият се придобива над обгрижвания (Грегор) и помагачият над онези, които получават помощта (майката и бащата). От едно „донейде безполезно момиче“⁵¹ тя се превръща в ключова фигура в семейството и влиза в открита конкуренция с брат си. Неслучайно в конфликтната ситуация помежду им тя се обръща към насекомото по име и еднозначно го припознава като брат си: „Грегор! – възкликна сестрата с вдигнат пестник и настойчив поглед. Тези бяха първите думи, които отправяше към него след превъплъщението му.“⁵² Решенията на Грете демонстрират пълната му зависимост, тя умело се възползва от силата и властта на бащата, за да разсее илюзиите на Грегор: „За Грегор беше ясно, че бащата е изтълкувал погрешно краткото съобщение на Грете и е помислил, че Грегор се е провинил в някакво насилие.“⁵³ Отвърщането ѝ от сестринската грижа означава и смъртната му присъда. Сестрата е тази, която настоява да се сложи край на търпението спрямо Грегор и отрича идентичността между него и насекомото, която досега никой не е поставил под въпрос. Това се случва в момента, в който всички са претръпнали към съдбата си. Самият Грегор също е погълнат от така ярко имагинираната

---

⁴⁹ Така например желанието на Грете да бъде записана в консерваторията е налично само през перспективата на Грегор. Нищо в образа на сестра му в края на разказа не подсказва нейната свързаност с изкуството и музиката. По скоро желанието на Грегор обслужва традиционното разпределение на ролите в буржоазното семейство, една „мъжка проекция (Срв. Ute Frevert. „*Mann und Weib und Weib und Mann.*“ *Geschlechter-Differenzen in der Moderne*, München: Beck 1995, 150-155.

⁵⁰ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 48, както и във Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 99.

⁵¹ Франц Кафка, „Метаморфозата“, прев. Димитър Стоевски, 35.

⁵² Пак там, 39 и сл.

⁵³ Пак там, 40 и сл.

безутешност в обстановката, че е спрял е да се храни, присъствието му е вече почти незабележима част от пейзажа, новата слугиня не изпитва към него нито страх, нито дори отвращение, а майка му заспива при последното му нахлуване в стаята: „Последният му поглед обгърна майката, заспала вече окончателно.“⁵⁴ В сцената с тримата наематели активността на бащата е насочена към тяхното прогонване от стаята, семейството дори се групира като общност, сплотена от общата тайна, от нещастieto. Под въздействието на Грете, сякаш осъзнала, че нарушаването на тайната прави семейството уязвимо и заплашва съществуването му, тя в присъствието на Грегор предизвиква решението за заличаването му от семейния регистър. За трети път той напуска дневната, този път няма друго насилие, освен присъдата на сестрата.

4. Знаещото Аз или Четвъртото лице в текста

Представата на Грегор за семейството като място на хармонията и любовта се е оказала илюзорна. Семейството се разкрива като център на властови и икономически отношения, а двойственият поглед към него разкрива, че Грегор е не само жертва, но и участник в механизмите на властта, които елиминират любовта в семейството като негова характеристика, принципно проникват и разрушават отвътре дори способността за любов. От една страна Грегор остава изцяло в плен на представата си за семейството като място на любов и закрила от бруталния външен свят, в което грижата за другия е осветена с чистия блясък на любовта. От друга страна обаче грижата се оказва неговия път към властта и рушителка на емоционалната среда. Грегор страда от липсата на любов в семейството, същевременно се възползва от манипулативната ѝ сила, отхвърля властта на бащата, но се радва на своята. Метаморфозата му подлага семейството на радикална проверка и същевременно с това извежда на показ нежеланието му да приеме резултатите ѝ, да изговори онова, което всъщност вече знае или подозира. Двойствеността на разказа разкрива дистанцията между впримчения в семейните механизми Грегор и наблюдаващото друго Аз, което намира начин, оставайки в перспективата на Грегор, да разобличи илюзиите му, грешката му да търси осъществяването си в семейството срещу гаранцията за любов, игнорирането на възможното знание за себе си и за околните. Утешителното

---

⁵⁴ Франц Кафка, „Преображението“, прев. Венцислав Константинов, 108.

прозрение на коментирация дискурс, че метаморфозата предотвратява друго превъплъщение, превръщането на Грегор в Бащата, сякаш не достига до преживяващия Аз. Фактът, че преобразението изобщо се случва, извежда обаче на преден план свързаността на двойственото Аз, което наблюдава, разобличава и коментира себе си. Единството на това Аз пък позволява да разглеждаме преобразението на Грегор като неизбежно и то не само поради факта, че натоварва семейството с очаквания, които то не може да изпълни, но и защото осъзнава противоречията на съществуването си в него, с което вече заявява неизбежността на изключването си.

От момента на смъртта на Грегор метаморфозите на семейството са разказани от онзи глас, който през цялото време коригира неговия поглед, от знаещото скрито Аз. Тези метаморфози ни показват облекченото, щастливо и освободено семейство Замза, бащата с достойнство прогонва тримата нелепи наематели, всички си вземат отпуска и излизат на разходка, окрилени от усещането за подмладяване, за прилив на сили, за нов живот. Никой не изпитва чувство на вина, промените са разпознати като положителни и са насочени към полагането на ново начало. От драмата с превращението на Грегор се е излюпило едно доволно малко бюргерско семейство от майка, баща и дъщеря, в което ролите са разпределени и никой не претендира те да бъдат нещо повече от роли. Синът е заличен и конфликтът около властта е елиминиран, тъй като сестрата може да издейства някои придобивки за себе си, но не заплашва устоите на патриархалната власт в семейството, завърнала се изцяло при бащата. Новото самочувствие и значимост на Грете са временно състояние, тъй като скоро тя ще бъде омъжена и върната в модела на поведение и в лоното на едно ново семейство. Преобладава усещането, че жертвите на саможертвата се завръщат към нормалното си съществуване. Властта на брата е била непоносима и тягостна за всички, сега най-сетне дори жилището, избрано от него и очевидно нехаресвано от никого, може да бъде заменено.

В новата ситуация на разказа, вече неограничена в перспективата на преобразения Грегор, разказвачът или може би оцелялото имагиниращо и знаещо Аз, произнася окончателната присъда над него, чиято смърт е като освобождение за останалите. Най-бруталното в неговото знание е, че не смъртта на насекомото, смъртта на Грегор е била условието за тяхната щастлива хармония. Тя ги освобождава от властта на неговата саможертва, от опекунството на любовта му, от очакванията му и неспособността му да

потърси поприще извън сферата на семейството. От перспективата на знаещото Аз метаморфозата е пътят на Грегор към опознаването на семейството и неговите обещания и на собствената си роля в него, а следователно и на всеобщото и взаимно спасение.

Над „Преображението“ безспорно тегне хипотезата, че зад присъдата над Грегор стои присъдата на Кафка над самия себе си. Ненапразно Бланшо препоръчва да внимаваме при опитите да четем Кафка през самия Кафка и да отдаваме дължимото на *разказа*.⁵⁵ Именно на разказа Кафка може би е поверил съмнения и знания, напълно несъвместими с представите му. Или поне си е позволил в двойствения език на разказвача да изгради известна реципрочност на иначе строгата си присъда над самия себе си:

*Позицията си спрямо семейството Кафка с течение на годините разглежда все повече като тази на аутсайдера, дори на рушителя. На 5 декември 1914 г. отбелязва в дневника си: „Връзката ми със семейството за мен придобива смисъл единствено ако се разглеждам като гибелта му. Това е единственото органично обяснение, което съществува, способно да преодолее безпрепятствено всяка странност.”*⁵⁶

---

⁵⁵ Maurice Blanchot. “Beim Lesen Kafkas”, 54 и сл.

⁵⁶ Franz Baumer. *Franz Kafka*. Berlin: Colloquium, 1989, 20.

Библиография:

Кафка, Франц. „Метаморфозата“, *Метаморфозата и други разкази*, прев. Димитър Стоевски и др. София: Фама, 2011, 7-62.

Кафка, Франц. „Преображението“, *В наказателната колония*, прев. Венцислав Константинов. София: Сиела, 2010, 61-113.

Фуко, Мишел. „Волята за знание“, *История на сексуалността*, т. I. Плевен: ЕА, 1993.

Adorno, Theodor W. „Aufzeichnungen zu Kafka“ [1953], *Gesammelte Schriften, Bd. 10/1: Kulturkritik und Gesellschaft I: Prismen. Ohne Leitbild*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977, 254-287.

Anz, Thomas. *Franz Kafka*. München: Beck 1989.

Auerochs, Bernd, Manfred Engel (Hg.). *Kafka-Handbuch: Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart: Metzler, 2010.

Baumer, Franz. *Franz Kafka*. Berlin: Colloquium, 1989.

Binder, Hartmut. *Kafka-Handbuch. Das Werk und seine Wirkung*, 2 Bde. Stuttgart: Kroener, 1979.

Binder, Hartmut. *Kafkas „Verwandlung“: Entstehung, Deutung, Wirkung*. Frankfurt Main, Basel: Stroemfeld, 2004.

Blanchot, Maurice. „Beim Lesen Kafkas“ [1945], *Von Kafka zu Kafka*, übers. von Elsbeth Dangel. Frankfurt Main: Fischer, 1993, 54-64.

Frevert, Ute. Ute Frevert. „Mann und Weib und Weib und Mann.“ *Geschlechter-Differenzen in der Moderne*. München: Beck, 1995, 150-155.

Jagow, Bettina von, Oliver Jahraus (Hg.). *Kafka-Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*. Göttingen: Vandenhoeck& Ruprecht, 2008.

Kafka, Franz. „Die Verwandlung“, *Das erzählerische Werk, Bd. 1*. Berlin: Rütten und Loening, 1988, 112-168.

Kaul, Susanne. „Die Verwandlung“, *Einführung in das Werk Franz Kafkas*. Darmstadt: WGB, 2010, 109-116.

Kobligh, Helmut. „... ohne daß er etwas Böses getan hätte“. Zum Verständnis der Schuld in Kafkas Erzählungen „Die Verwandlung“ und „Das Urteil“, *Wirkendes Wort. Deutsche Sprache in Forschung und Lehre*, hg. v. Theodor Lewandowski. a., 32. Jhg., H. VI, 1982, 391-404.

Matz, Wolfgang. „Der Schlaf der Vernunft gebiert Ungeheuer. Motive zu einer Lektüre von Kafkas „Verwandlung“, *Text und Kritik. Sonderband. Franz Kafka*, hg. von Heinz Ludwig Arnold, VII/1994, 73-85.

Mitterauer, Michael. „Die Entwicklung zum modernen Familienzyklus“, *Vom Patriarchat zur Partnerschaft. Zum Strukturwandel der Familie*, hg. von Michael Mitterauer, Reinhard Sieder. München: Beck, 1991, 72-99.

Mitterauer, Michael. „Funktionsverlust der Familie?“, *Vom Patriarchat zur Partnerschaft. Zum Strukturwandel der Familie*, hg. von Michael Mitterauer, Reinhard Sieder. München: Beck, 1991, 100-125.

Öhlschläger, Claudia. „Protokoll einer Passion. Familiäre Gewalt und die tödliche Utopie ihrer Überwindung. Zu Franz Kafkas „Die Verwandlung“, *Jahrbuch für internationale Germanistik*, 33:2 (2001), 165-185.

Poppe, Sandra. „Die Verwandlung“, *Kafka-Handbuch: Leben – Werk – Wirkung*, hg. von Bernd Auerochs, Manfred Engel. Stuttgart: Metzler, 2009.

Socket, Walter H. „Kafkas ‚Verwandlung‘: Auflehnung und Bestrafung“, *Franz Kafka. Wege der Forschung*, hg. von Heinz Politzer. Darmstadt: WBG, 1973, 267-285.

Stanzel, Franz. *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2001.

Vogl, Joseph. „Vierte Person. Kafkas Erzählstimme“, *Deutsche Vierteljahrszeitschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 68:4 (1994), 745-756.